

Σεμινάρια: “Πόλη και πολίτες:

Εμπειρίες, περιορισμοί και ευκαιρίες των συμμετοχικών διαδικασιών”

Σεμινάριο 1^ο: Τρίτη, 8 Σεπτεμβρίου 2020, 6μμ -8μμ

1. *Γιατί συμμετοχή των πολιτών; (Άρης Καλαντίδης)*
2. *Εισαγωγή στο θεσμικό πλαίσιο των εργαλείων συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης (Δημήτρης Αγανίδης)*
3. *Παράδειγμα από συμμετοχικές διαδικασίες σε δήμο της Ελλάδας: Σχολείο στην Αγ. Παρασκευή (Σοφία Τσάδαρη)*

Περιλήψεις εισηγήσεων 1^{ου} Σεμιναρίου

Εισήγηση 1^η

Άρης Καλαντίδης: «Γιατί συμμετοχή των πολιτών;»

Στην εισήγηση που ακολουθεί θα προσπαθήσω να κάνω μια γενική εισαγωγή και ταξινόμηση κάποιων βασικών θεμάτων που αφορούν την συμμετοχή των πολιτών στην πόλη. Μπορεί για πολλές/πολλούς που ασχολούνται ήδη με αυτά τα ζητήματα, τα περισσότερα από τα θέματα που βάζω να είναι γνωστά. Πιστεύω όμως πως είναι σημαντικό να μπου κάποιες κοινές βάσεις για να προχωρήσει η συζήτηση από εκεί.

Υπάρχουν πολλά επίπεδα, αντικείμενα και διαδικασίες συμμετοχής. Κάποια παραδείγματα:

- *Συμμετοχή στον χωρικό σχεδιασμό.* Με αφορμή τον Μεγάλο Περίπατο μπήκε το ερώτημα για το πώς συμμετέχουν οι πολίτες σε πολεοδομικού τύπου παρεμβάσεις.
- *Συμμετοχή στην λήψη αποφάσεων και χάραξη πολιτικής.* Με αυτό εννοώ κάθε είδους απόφαση που μπορεί να αφορά την ζωή στην πόλη και δεν αφορά αμιγώς χωρικά ζητήματα (π.χ. πολιτισμός, κοινωνική πολιτική).
- *Συμμετοχή στα κοινά.* Εδώ εννοώ κάτι πολύ ευρύτερο, πώς δηλαδή παρεμβαίνουν οι πολίτες με ενεργό ρόλο σε ό,τι σχετίζεται με τη ζωή στην πόλη (οι διάφορες πρωτοβουλίες και κινήσεις πολιτών)
- *Συμμετοχή στον προϋπολογισμό.* Είναι οι περιπτώσεις όπου οι πολίτες καλούνται να συναποφασίσουν πού θα δοθούν χρήματα από τον δημοτικό προϋπολογισμό.

Έχει σημασία να διαχωρίσουμε δύο βασικές λειτουργίες της συμμετοχής:

- Διαδικασίες με δικαιοδοσία απόφασης (δεσμευτικές)
- Διαδικασίες με αποκλειστικά συμβουλευτικό ρόλο (μη δεσμευτικές)

Η συμμετοχή είναι βασική λειτουργία της δημοκρατίας. Υπάρχουν όμως πολλές μορφές συμμετοχής πολιτών με διαφορετικά χαρακτηριστικά, οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά

και σε κάποιες περιπτώσεις και ανταγωνιστικά μεταξύ τους. Παραδείγματα μορφών συμμετοχής:

- Αντιπροσωπευτικές
 - Εκλογές
 - Κλήρωση (π.χ. συμβούλια/συνελεύσεις πολιτών)
- Αμεσοδημοκρατικές
 - Δημοψήφισμα
 - Διαβούλευση
- Ακτιβιστικές
 - Κινήματα (συχνά αλλά όχι πάντα πιο συγκρουσιακές)
 - Πρωτοβουλίες/δράσεις πολιτών (συχνά αλλά όχι πάντα πιο συναινετικές)
- Ατομικές (με ατομική συμμετοχή) ή συλλογικές (ως μέλη κομμάτων, πρωτοβουλιών, συνδικάτων)
- Θεσμοθετημένες (που προβλέπονται από τους νόμους) ή ad hoc (που προκύπτουν από περίπτωση σε περίπτωση)
- Αποτελέσματα παραχώρηση (από κάποια μορφή εξουσίας) ή αποτελέσματα διεκδίκησης (μετά από διαμαρτυρία ή πίεση)

Πέρα από τους πολίτες, που συμμετέχουν με διαφορετικούς τρόπους (αντιπροσωπευτικά, αμεσοδημοκρατικά, ακτιβιστικά) στις διαδικασίες συμμετοχής εμπλέκονται και άλλοι: οι αξιωματούχοι της τοπικής αυτοδιοίκησης (οι αιρετοί έχουν εκλεγεί και τους συμπεριλαμβάνει το αντιπροσωπευτικό σχήμα), οι ειδικοί που καλούνται να προσφέρουν γνώση και “τρίτοι” (στα αγγλικά συχνά μιλάμε για other players ή stakeholders), επιχειρήσεις και διάφορες οργανώσεις. Αυτά μπορούν να σχηματισθούν με τον παρακάτω τρόπο (όπου στο μεγάλο παραλληλόγραμμο βρίσκονται οι μορφές συμμετοχής των πολιτών).

(το μεγάλο παραλληλόγραμμο) που συμμετέχουν με διαφορετικές συμμετοχικές διαδικασίες (εδώ τρεις τύποι) υπάρχει στην

Τέλος έχει σημασία να απαντηθεί το ερώτημα για το ποιες/ποιοι έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν. Με άλλα λόγια, ποιος/ποια είναι ο/η πολίτης ως υποκείμενο της συμμετοχής;

- Στις αντιπροσωπευτικές μορφές συμμετοχής (εκλογές), αλλά και σε κάποιες αμεσοδημοκρατικές (δημοψηφίσματα) το δικαίωμα το έχουν μόνον ημεδαποί (ή στην περίπτωση των δημοτικών εκλογών πολίτες χωρών-μελών της ΕΕ) εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους. Αποκλείονται δηλαδή κάτοικοι που είτε είναι εγγεγραμμένοι σε άλλες περιφέρειες της πόλης είτε ως αλλοδαποί δεν έχουν το δικαίωμα συμμετοχής. Όμως το κύριο κριτήριο είναι η ιθαγένεια.
- Στις κάποιες μορφές της άμεσης δημοκρατίας, σε όλες τις μορφές της ακτιβιστικής, αλλά ακόμη και σε κάποιες μορφές αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (κλήρωση) μπορεί να συμμετέχουν όλοι οι κάτοικοι ανεξαρτήτως ιθαγένειας.

Ο Άρης Καλαντίδης είναι πολιορκός, καθηγητής αστικής διαχείρισης στο Manchester Metropolitan University και διευθυντής του Institute of Place Management

Εισήγηση 2η:

Δημήτρης Αγανίδης: «Εισαγωγή στο θεσμικό πλαίσιο των εργαλείων συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης»

1. Τοπικά δημοψηφίσματα (άρθρα 133 - 150 ν. 4555/2018 - Κλεισθένης Ι)

α) Με από απόφαση του οικείου δημοτικού ή περιφερειακού συμβουλίου, που λαμβάνεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων (2/3) του συνόλου των μελών του

β) Με αίτηση εγγεγραμμένων εκλογέων του οικείου δήμου ή περιφέρειας, ο αριθμός των οποίων δεν μπορεί να είναι μικρότερος του δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού αριθμού των εγγεγραμμένων εκλογέων

Δεν επιτρέπεται να διεξαχθεί τοπικό δημοψήφισμα:

α) Κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε προεκλογικής περιόδου

β) Πριν περάσει ένα έτος από την διεξαγωγή του προηγούμενου

γ) Για ζητήματα σχετικά με την εθνική ασφάλεια, την εξωτερική πολιτική, τη μεταναστευτική πολιτική, την ερμηνεία και εφαρμογή διεθνών συνθηκών, ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και λατρείας ή τη θεσμική οργάνωση όλων των γνωστών θρησκειών.

δ) Για θέματα δημοσιονομικής διαχείρισης του οικείου Ο.Τ.Α., επιβολής τελών, ανακαθορισμού του αριθμού και των ορίων των δήμων, των κοινοτήτων, των περιφερειών και των περιφερειακών ενοτήτων της χώρας.

Χαρακτήρας του δημοψηφίσματος:

- Καθορίζεται στην απόφαση της προκήρυξης του από το δημοτικό ή περιφερειακό συμβούλιο

α) Αποφασιστικό (με δεσμευτικό χαρακτήρα)

β) Συμβουλευτικό (με συμβουλευτικό χαρακτήρα)

γ) Όταν το αντικείμενο του δημοψηφίσματος δεν ανάγεται στην αποφασιστική αρμοδιότητα του οικείου δήμου ή περιφέρειας, έχει υποχρεωτικά συμβουλευτικό χαρακτήρα

2. Επιτροπές Διαβούλευσης (άρθρα 76 & 178 ν.3852/2010 όπως ισχύουν με τις τροποποιήσεις του ν. 4555/2018 άρθρα 78 & 105)

α) Η δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης συγκροτείται, με απόφαση του οικείου δημοτικού ή περιφερειακού συμβουλίου εντός δύο (2) μηνών από την εγκατάσταση των δημοτικών/περιφερειακών αρχών

β) Η διάρκεια της θητείας της δημοτικής/περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης ακολουθεί τη θητεία των δημοτικών/περιφερειακών αρχών.

γ) Η δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από

- Εκπροσώπους επαγγελματιών/κοινωνικών/πολιτιστικών/αθλητικών κλπ φορέων της τοπικής κοινωνίας
- Πολίτες σε αριθμό ίσο με το ένα τρίτο (1/3) του αριθμού των μελών εκπροσώπων μετά από κλήρωση, μεταξύ των εγγεγραμμένων σε ειδικό κατάλογο που τηρείται στο δήμο/περιφέρεια με πολίτες εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους του δήμου/περιφέρειας.
- Η δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης γνωμοδοτεί:

α) Για τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου/περιφέρειας.

β) Για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό/περιφερειακό συμβούλιο ή τον δήμαρχο/περιφερειάρχη.

γ) Εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου/περιφέρειας και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.

δ) Μπορεί να διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων

ε) Μπορεί να εισηγείται στο δημοτικό/περιφερειακό συμβούλιο τη διεξαγωγή δημοτικού δημοψηφίσματος.

στ) Διατυπώνει απλή γνώμη επί του προσχεδίου του προϋπολογισμού

- Η διατύπωση γνώμης από τη δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, μέσω διαδικτύου.
- Οι προτάσεις της ηλεκτρονικής διαβούλευσης συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του δήμου/περιφέρειας και παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της δημοτικής/περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης

3. Συνελεύσεις κατοίκων (άρθρο 85 ν. 3852/2010 όπως τροπ. άρθρο 87 ν.4555/2018)

- Συγκαλούνται με ευθύνη του προέδρου ή του συμβουλίου κοινότητας
- Συμμετέχουν κάτοικοι και φορείς της κοινότητας
- Τουλάχιστον μια φορά κάθε χρόνο
- Προτείνουν στα αρμόδια όργανα του δήμου, ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες για την τοπική ανάπτυξη και τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει ο δήμος.

4. Συμβούλιο μεταναστών και προσφύγων (άρθρο 78 ν.3852/2010 όπως τροπ. άρθρο 79 ν.4555/2018)

- Συγκροτείται και λειτουργεί με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου
- Ως μέλη ορίζονται έξι (6) δημοτικοί σύμβουλοι και πέντε (5) εκπρόσωποι αναγνωρισμένων φορέων συλλογικής εκπροσώπησης μεταναστών και προσφύγων,
- Αρμοδιότητες:
 - α) Καταγραφή - διερεύνηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, που κατοικούν μόνιμα στην περιφέρεια του οικείου δήμου
 - β) Υποβολή εισηγήσεων προς το δημοτικό συμβούλιο για δράσεις και πολιτικές ένταξης
 - γ) Επίλυση των προβλημάτων που αυτοί αντιμετωπίζουν
 - δ) Διοργάνωση εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής

5. Ad hoc και άτυπες διαδικασίες διαβούλευσης, ενεργοποιούνται με:

- α) Διάταξη νόμου ανάλογα με το αντικείμενο
- β) Απόφαση των δημοτικών οργάνων
- γ) Αυθόρμητη πρωτοβουλία κατοίκων

- **Επίκαιρα παραδείγματα:**

- Τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια και οι επιτροπές διαβούλευσης για το Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (άρθρο 22 ν. 4599/2019)
- Διαπαραταξιακή - Επιστημονική Επιτροπή Διαβούλευσης για την πιλοτική φάση του «Μεγάλου Περιπάτου» του Δήμου Αθήνας με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου.
- Ανοιχτή διαδικασία διαβούλευσης μέσω κοινωνικών δικτύων και τηλεδιάσκεψης του Δήμου Νεάπολης-Συκεών Θεσσαλονίκης για τα έργα και τις δράσεις του Δήμου για την επόμενη χρονιά, όπως το τεχνικό πρόγραμμα και ο προϋπολογισμός του 2021, με απόφαση του Δημάρχου.
- Αυθόρμητη πρωτοβουλία κατοίκων Αμπελοκήπων για το πάρκο στο σταθμό του Μετρό «Αμπελόκηποι» τα συμπεράσματα της οποίας εγκρίθηκαν με ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου Αθήνας.

Ο Δημήτρης Αγανίδης είναι νομικός και Δημοτικός Σύμβουλος στον Δήμο Αθηναίων.

Εισήγηση 3^η

Σοφία Τσάδαρη: «Παράδειγμα από συμμετοχικές διαδικασίες σε δήμο της Ελλάδας: Σχολείο στην Αγ. Παρασκευή»

Το πρώτο μέρος της παρουσίασης αναφέρθηκε σύντομα στην προσέγγιση και το όραμα της ομάδας commonspace, η οποία προωθεί τον συμμετοχικό σχεδιασμό και την εφαρμογή του σε διαφορετικές κλίμακες και επιδιώκει την καθιέρωσή του ως μιας ουσιαστικής και συμπεριληπτικής διαδικασίας συμμετοχής και συναπόφασης. Ένα μεγάλο μέρος της υλοποιημένης εμπειρίας μας αφορά σε περιπτώσεις σχολικών κοινοτήτων. Οι σχολικές κοινότητες έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς αφενός αποτελούν χώρους κεντρικής σημασίας στην καθημερινότητα των παιδιών και αφετέρου λειτουργούν ως δημόσιοι χώροι της γειτονιάς. Η εμπειρία αυτών των προγραμμάτων δείχνει ότι ενισχύεται η σχολική εμπειρία με νέες πρακτικές δημιουργικής απασχόλησης των μαθητών, οι χρήστες του χώρου αποκτούν φωνή, οι μαθητές/τριες εισάγονται στην έννοια της συνεργασίας και ότι ο συμμετοχικός σχεδιασμός λειτουργεί ως μια νέα δυναμική παιδαγωγική εμπειρία με βάσεις μέσα στην σχολική κοινότητα.

Στη συνέχεια παρουσιάστηκε το πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού στα σχολεία της Αγίας Παρασκευής και συγκεκριμένα στο 7ο Δημοτικό, 13ο Νηπιαγωγείο και 4ο Γυμνάσιο, που βρίσκονται στην περιοχή του Παραδείσου. Στο πρόγραμμα που υλοποιήθηκε το 2016 συμμετείχαν 400 μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικοί και στο πλαίσιό του πραγματοποιήθηκαν 15 συναντήσεις / εργαστήρια. Η κατασκευή της νέας αυλής υλοποιήθηκε από τον δήμο την επόμενη χρονιά. Τα εργαστήρια οργανώθηκαν σε 4 ομάδες και η καθεμία επικεντρώθηκε χωρικά σε επιμέρους τμήματα. Το νηπιαγωγείο επικεντρώθηκε στον σχεδιασμό της αυλής του, το δημοτικό σχολείο στο δικό του προαύλιο, την περίφραξη και την είσοδο, το γυμνάσιο στην είσοδό του και την πεζοδρόμηση της οδού Αρτέμιδος που βρίσκεται μεταξύ των δύο σχολικών συγκροτημάτων. Οι ενήλικες (γονείς, εκπαιδευτικοί, κάτοικοι, δήμος) ασχολήθηκαν με το σύνολο του χώρου και οι συζητήσεις οδήγησαν στον σχεδιασμό μιας μεγαλύτερης από την αρχική περιοχής παρέμβασης για συμπεριληφθεί ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο.

Υιοθετήθηκαν διαφορετικά εργαλεία και μέθοδοι υλοποίησης της συμμετοχικής προσέγγισης προσαρμοσμένα στις διαφορετικές ομάδες και ηλικίες των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών. Αυτά συμπεριέλαβαν: Μικρές ηχογραφούμενες συνεντεύξεις των μαθητών του νηπιαγωγείου, σχεδιαστικά παιχνίδια στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό, ερωτηματολόγια με χωρική και μέσω γραπτού λόγου αποτύπωση των απόψεων, βιωματικές σχεδιαστικές ασκήσεις, δέντρα ιδεών, υποστηρικτικές διαλέξεις από την ομάδα ειδικών, εργαστήρια / στούντιο σχεδιασμού και διαβούλευση επί της τελικής πρότασης. Η διαδικασία οργανώθηκε γύρω από ερωτήματα σχετικά με την εμπειρία του χώρου που αποτύπωσαν θετικά και αρνητικά σημεία και προτάσεις διαμόρφωσης. Οι προτάσεις επίσης οργανώθηκαν σε

Θεματικές κατηγορίες για τον εξοπλισμό, τις φυτεύσεις, τα παιχνίδια, τα δάπεδα / εδάφη και μικρές επεμβάσεις αναβάθμισης υφιστάμενων υποδομών.

Από τη συγκεκριμένη περίπτωση που παρουσιάστηκε και συνολικά από την εμπειρία μας σε διαδικασίες δημόσιας συμμετοχής οδηγούμαστε σε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για την υλοποίηση συμμετοχικών προγραμμάτων:

- Αυτοί που επηρεάζονται από μια απόφαση έχουν δικαίωμα να εμπλέκονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Η συμβολή του κοινού θα πρέπει επηρεάσει την απόφαση
- Οφείλει να υπάρχει διευκόλυνση της συμμετοχής όσων θα επηρεαστούν δυνητικά από την απόφαση ή έχουν αυξημένο ενδιαφέρον
- Κομμάτι της διαδικασίας μπορεί να είναι η αναζήτηση ιδεών για τον σχεδιασμό της εμπλοκής τους από τους ίδιους τους συμμετέχοντες (συναπόφαση δομής εργαστηρίων)
- Χρειάζεται παροχή πληροφόρησης για εποικοδομητική συμμετοχή
- Είναι σημαντική η επικοινωνία στους συμμετέχοντες για το πώς οι απόψεις τους επηρέασαν την τελική απόφαση

Η Σοφία Τσάδαρη είναι αρχιτεκτόνισσα - Πολεοδόμος PHD μέλος της ομάδας commonspace